

Kontra Ferenc

A CIRKUSZ MAGÁNYA

ÖTVENÖT ÉVE SZÜLETETT ÉS TIZENÖT ÉVE
HUNYT EL AGLAJA VETERANYI

Még gyűjtöttem is az elmúlt évezred utolsó évtizedében a postaládámba dobott anonim leveleket, melyek a szeretet, a szerencse láncába próbálták engem is bevonni. Megadva a továbbítandó küldemények számát. Felsorolva név szerint azokat, akik nyertek, olykor összegekkel tupírozva az egyébként is hajmeresztően hiteltelen eseteket. A műfaj meseszerű tartozéka, hogy két részre osztja a szereplőket: azokra, akik nem szakították meg a láncot, és boldogok lettek, a másik oldalon pedig azoknak az elvetemülteknek a neve szerepel, akik meglakoltak, mert megszakították a szerencseláncot. Itt aztán megint a külvárosi fantázia szabadul ki sötét horrorpalackjából, lehetőleg a halálnemek hihetőbb formáit választva, mert itt azok a meggyőzőbbek, ha valakit elgázol egy autó, vagy a folyóba fullad. Sokáig egy dossziében gyűjtöttem a leveleket, hogy majd nyersanyag lehessen valamihez. Hiszen annyi mindenféléről árulkodtak, szövegromlásról, szövegpótlásról, hozzászólásokról, ráírásról, kreatív írásról és tudat alatti kihagyásokról. Felőtt emberek fénymásolták és írták, vitték a postára, még csak nem is mindegyiket tizenévesek. Némelyik öreges kézírással érkezett, mintha büntetésből kellett volna az iskolában tízszer leírni, és még borítékra sem telt, mert csak négybe hajtva dobták be, valószínűleg a házból valaki, mert hasonló kockás lapok lapultak láthatóan a szomszédok ládáiban is. Azokban a napokban lett ötszázmilliárd a havi fizetésünk, reggel még egy rúd, estére mindössze tíz deka szalámi ára. Felejtük végre el, amit sosem lehet, hogy volt egy háború, ami az átlagostól eltérően nemcsak négy évig tartott, hanem parttalanná vált. Sokan ezt a pszichózist többek között ilyen levelekkel ellensúlyozták. Nem bűnbánó cédulák voltak, inkább kétségbeesett panaszok, olyasmik, amihez sem akkor, sem később nem lehetett máshoz fordulni, mert amikor már nem is a pénzről esett szó, akkor jött a „kivánj valamit, és teljesül”, és talán az volt az első kívánság, hogy a

fiam Vukovárról épségben térjen haza. Az érzelmi töltés fokozódott, ahogy megújuló hullámokban, újabb tartalommal érkeztek, és sohasem véletlenül úgy és éppen akkor a levelek.

Valami hasonló zajlik éppen az okostelefonon és a közösségi oldalakon az aktuális szerepeknek, helyzeteknek, problémáknak megfelelően. A lánc pszichológiája persze egyre kifinomultabb.

Tíz rózsza továbbküldésének a legtöbb ember örülhet, főleg, ha magányos, és aznap úgyszemint pottyantott több levelet neki a világháló postása. Ézzel a lánc el is veszítette a szűziességét, vagyis az anonimitását. Kevesebb lett a rejtély. Megváltozott tehát az üzenetközvetítő szerepe is. Bár megmaradt a sablon, hogy küldd tovább, meg hány címre, de mégsem mindegy, kitől jött a felszólítás. A választás, a továbbítás szabadsága persze éppúgy a feladón múlik továbbra is, de már jobbára tudni lehet, hogy kicsoda. Tehát amit továbbítani kíván, az jellemző rá, és arra gondol, hogy hasonló cipőben járunk, mert különben nem engem vesz be a tízesbe.

Reményt adhat egy bölcsességeket hordozó levél bárkinek, néha kétszer is végigolvasom a küldeményt, csak az a baj, hogy bármilyen tanulságos is a tanács, sohasem jegyzem meg. Mert az élet nem ilyen lassúdad és biblikusan pragmatikus, hogy valamely próféta valamely versére vagy valamely tanítvány intelmére lehetne hivatkozni, hanem inkább olyan, mint a közlekedés, hogy útközben a forgalomtól kapjuk a jeleket és információkat, melyekre reflexszerűen reagálunk, és egy sorsdöntő kommunikatív kapcsolatban úgyszemint a megfelelő paragrafus ugrik elő a tudat alól a küldemény alapján, hanem a képességeink, adottságaink, a szocializációnk során tanult automatizmusaink vagy éppen a leleményességünk jön elő, melyeket génjeink, ösztöneink diktálnak.

A virtuális szerencseláncok ritkán kötődnek nagy világvallásokhoz, hiszen már nemigen vannak nyelvi akadályok, és mit lehet tudni, ki mit vesz tolaakodásnak. Ezért csúsznak át a mailek inkább harsány színekben pompázó, léleknyugtató tájképekbe, általánosságokba, inkább semmitmondó üzenetekbe, csak hogy minél inkább továbbíthatók legyenek. A virtuális világ olyan, mint a náthaláz vírusa, a lényege a szaporodás, hiszen létrehozója csakis ezzel a céllal hozta létre. Hihető történetet küldözget szét.

Egy erdő úgyszemint indul el sehova, egy kardot nem lehet egy üllőből kihúzni, villám nem kelthet életre egy embert, egy fiatalember nem alakulhat át ganajturó bogárrá, egyszerre senki sem eszik meg hús tányér kocsonyát, az eső egyetlen városban sem eshet tíz évig, holtában senkinek a haja sem nőhet tíz métert – hogy csak közismert olvasmányainknál maradjunk,

és végül már a XX. század szépprózájánál járunk. Mindezt nevezhetjük mítosznak, mágikus realizmusnak, virtuális valóságnak. Ki merészné azt állítani, hogy a gyerek nem is éli túl, ha egyszer a forró puliszkába esik?

Levettem a polcomról Agleja Veteranyi romániai származású író nő regényét, melyben gyermeki németiséggel írja le, hogyan nevelkedett és nőtt fel cirkuszról cirkuszra vándorló szülei mellett. Alig volt velük, mert a lovakat szerette a legjobban. Ahogyan ő mondta, sokszor körbejárta a világot, mint a szerencselánc. Leginkább pedig az artisták nevelték, mert folyton a kötélhágcsókra mászott. Ich stelle mir den Himmel vor. Az első mondat. Olyan ez a világhírűvé vált, több nyelvre ültetett regény, amit én *Warum das Kind in der Polenta kocht* címmel olvastam először az ő dedikációjával, mintha valaki éppen az általános iskolában tanulna idegen nyelvet, Mutter sagt, ja, szinte csak hiányos mondatok, dann schlafe ich ein, bizonytalan nyelvérzék, ich werde deswegen aber trotzdem nicht jünger, és mégis vágnak a bekezdések, akár a kardnyelő kardja, das sieht wie ein Ballett aus; erősek, akár a kalapács, talán... de nem is talán, hanem biztosan azért, mert benne volt már az is, ami fél év múlva megtörtént: eldöntötte, mikor és hogyan érjen véget az élete.

Nem küldtem körlevelet, mert egy író mégsem szeretetlánc-öltögető. Mégis ez jár a fejemben, amikor egy hasonló tartalmú levelet olvasok, és rá gondolok: arra a néhány napra Strasbourgban; egymás mellett szerepeltünk a közönség előtt három különböző helyszínen egy hétvégén, olvastunk fel végül jóformán fejből, ahogyan az antológiában szerepeltünk, amit az irodalmi fesztivál alkalmából jelentetett meg a Mitteleuropa könyvkiadó.

Megértette, amit magyarul mondtam neki, hiszen az apja magyar volt, de inkább németül válaszolt, mert román volt az anyanyelve. De franciául, angolul és spanyolul is beszélt, ahogyan hallottam, minden íróhoz a maga nyelvén, ami az irodalmi életben elég szokatlannak számított. Neki egyáltalán nem jelentett gondot. A tabuk sem. Olyan időpontban voltunk ott, amikor még a szervezők is óva intettek bennünket attól, hogy angolul szóljunk a közönséghez. Miért is nem csodálkoztam? Mert én már így szocializálódtam, hogy mindig tudnom kellett, hol mikor milyen nyelven nem szabad megszólalnom. Nincs ebben semmi furcsa: most is diktatúra vesz körül.

Franciaországi fellépéseinken, 2001 szeptemberében olyan természetesen mosolygó és naiv volt, mint egy soha fel nem nőtt kislány, úgy is öltözködött: felszaladt neccharisnya, olcsó kabát, harsány smink a babaarcon; először kicsit hatásvadásznak gondoltam, aztán ahogy elindult a reflektorfényben egy számmal nagyobb, hasadt túsarkúban botladozva, cirkuszban

elkopott, marabutollas lila kabátkában, amilyent egy lovarnó viselhetett a fénykorában, színpadi szerepei fokozatosan átütöttek az irodalmi szerepeiben. A regény szereplőit alakította sorban. Ha létezik kollegialitás, ennek ő képviselte akkor a középpontját, pedig ott volt Mrožek, Jean-Paul Sorg, Milan Richter, Kajetan Kovic, Ludvik Kundera, Fatos Arapi és Fejtő Ferenc is. Mindenki érezte, hogy összeköti az írókat, keveseknél tapasztaltam eddig olyan gesztust, hogy az egész produkció attól emelkedik meg, ha mindenkiől a legjobbat hozza ki. Profi volt, mint az artisták, akik életre-halálra elkapják a másikat. Az írás mellett hivatásos színész és rendező volt Zürichben. Arra is figyelt, hogy mindannyiunknak lehet rossz napja, és azt is meg lehet jól rendezni, ha egy író csak arra képes, hogy egy állólámpa fénykörében, fel sem pillantva olvas.

Mai szemmel nézve dekadenciájának fáradt kopottságát és elmúlását örökítette meg a Mitteleuropa színpadán készült csoportképünk, amit a halálhírére *Warum das Kind in der Polenta kocht* című könyvébe ragasztottam; akkor lett igazán sikeres, éppen abban az évben, és neki lett igaza: „die Toten leben besser als die Lebenden, im Himmel braucht man keinen Pass, um zu reisen”.

Gesztusokkal vagyunk tele, személyesekkel, közérdekűekkel és üresekkel egyaránt. A hiány felidézi mások hiányát. „Mein Land kenne ich nur vom Riechen. Es riecht wie das Essen meiner Mutter. Mein Vater sagt, an den Geruch seines Landes erinnert man sich überall, man erkennt ihn aber nur, wenn man weit weg ist.” Ezt húztam alá a regényben, amit aztán az antológiánkban is megtaláltam, hiszek a véletlenekben. Aki ezt a néhány oldalas regényrészletet éppen ezzel a bekezdéssel együtt kiemelte, szintén fontosnak tartotta:

„Je ne connais mon pays que par ce que je sens de ses odeurs. Mon pays a les odeurs de la cuisine de ma mère. Mon père dit qu'on se rappelle partout l'odeur de son pays, mais on ne reconnaît l'odeur de son pays que lorsqu'on est loin. ”

Közben arra gondoltam, mennyire másként érzi a cirkuszt, aki jegyet vált a sátorba, és mennyire másként, aki mosolyog ránk flitteres selyemben a manézs reflektorfényében, és akiben egy illat is képes honvágyat ébreszteni.

„A hazámat csak az illatáról ismerem. Olyan illata van, mint anyám főztjének. Apám szerint az ember mindenhol emlékszik a hazája illatára, de csak akkor ismeri fel, ha távol van tőle” – ugyanez a bekezdés már a könyv magyar fordításából való, *A gyermek a forró puliszkába esett* címmel jelent

meg. Felidézi azt, ami közös bennünk, akik idegenként érkezünk erre a világra.

„IN A FOREIGN COUNTRY MY FAMILY IS LIKE SHATTERED GLASS. WE'RE DEAD A LOT LONGER THAN WE'RE ALIVE, THAT'S WHY WE NEED A WHOLE LOT MORE GOOD LUCK WHEN WE'RE DEAD PEOPLE.” Csupa nagybetűvel írta, mintha kiabálna, és elhiszem neki, hogy ennyire érvényes ma is. Angolul *Why the Child is Cooking in the Polenta* címmel jelent meg, és ezek a mondatok úgy hangzanak, ahogyan beszélt, ennyit mindenki megért, és mintha az egész történetet úgy és azért írta volna meg, hogy mindenki értse.

Megint jött egy körlevél, érdekessége, hogy három különböző országból jött napok, hetek késésével ugyanaz, és a nevek, számok már megint háromféleképpen írva, csak éppen a kislány neve hiányzott. Azt ugyan miért nem merték leírni? Közeli halál ennyire rettent mindenkit a fikciótól? A hazugság gondolatától is? Erről jutott eszembe Aglaja, aki valóban úgy olvasott fel, mint egy kislány a halála előtt, nevetgélve a kígyóember lábtörésén, és neki elhittem, hogy engem biztosan túl fog élni (ő 1962-ben született Bukarestben). Mert aki ilyesmit sugall, arra érdemes odafigyelni, megérzem az emberek kisugárzását. Hiszek a rezgésekben, ettől szeretem annyira a koncerteket, és ő inkább a zenére hasonlított, a regénye az ő előadásában hangzott hitelesen.

Verseket is írt, ahogyan ő fogalmazott, összehajtogatva, mint a papírhajókat, amiket az ember elenged a vízben, olyanok voltak, mint a szeretetlánc, amit az ember azért enged el, mert egy kicsit még élni akar. Cirkuszban nőtt fel, amiről később csak a magány és a halál jutott az eszébe:

Könnközvetítő

A gyászkönnyek drágák.
A temetések sokkal többbe kerülnek, mint a lakodalmak.
Ha valaki meghal, jön a siratóasszony, és elsiratja.
A siratóasszonyok egyre ritkábbak. Kihalnak.
A siratóasszony saját halálára fölvette a hangját
magnetofonszalagra. (Szlafkay Attila fordítása)

Ezt gondoltam most újra, mi lett azokkal az ismeretlenekkel, akik ezt sugallták? Hogyan élnek tovább ezek a mindenkire szóló üzenetek.

Ritkán történik meg, hogy a képernyő, a háló csavar valamilyen katarziszba. Mindez egy valós és egy virtuális lány esetének összehasonlítása kapcsán pötyölődött a billentyűimen így össze, hátha más is összehasonlított hasonló élményt.

Olyasmiket dobálnak a virtuális levelesládába, amit valaki kitalált, az urbánus folklórt nem sokra becsülöm, nem csiszolódnak olyan hosszan és olyan tökéletesre a művek, mint a (balladák) valóság, ide kellett tennem a zárójelet. Nem kell már papírra írni, bélyeget nyalni, postára vinni, mint régen.

A *Lassú tánc* kiváló cím egy szerencsemail témájához, már csak ezért is megérte szerteküldözgetni, ami jó ötlet, még akkor is, ha az eset túl átlát-szó: egy kislány haldoklik, ami eleve szentimentális, mint a két kisgyermeket a hídon átkísérő, óvó angyal szentképe. Azt is egy ismeretlen festette, és nem vált közhellyé máig, hiszen ismertebb a *Mona Lisánál*; ha valami giccs, attól még lehet találó és hasznos a maga helyén. Ez jutott eszembe, mert éppen harmadszor olvasom fél év leforgása alatt egyre szkeptikusabban ugyanezt A mailt körlevélben, néha kicsit csiszolódik is a „költemény”, ami kíséri, mégsem lesz belőle vers, a refrénjei túl slágeresek, lassú táncdalosak. Az alábbi részlet kimondottan árulkodónak számít:

Hagyta kihűlni a barátságot,
Mert nem volt időd felhívni,
Lassítanod kéne.
Ne táncolj oly gyorsan.
Az idő rövid.
A zene elillan.

A magányról árulkodik, amikor valaki a gép elé ül, beüti a kódjait, és nem pottyan semmi a világhálóról, nincs egy közeli vagy távoli barát, semmi levél nem érkezik senkitől, egy mondatnyi üzenet sem. Azok legalább hatódnak meg egy körlevélen, akiket idegen éjszakában talál a halálfélelem a billentyűk mellett, igyekezzen tíz hasonlóan elhagyott barátot találni, abban a hitben, hogy a küldéssel önmagának és másoknak is szerencsét hoznak.

Nézzük végül magát a körlevelet, melynek címe gyanúsan hasonlít a *Slow Childra*, a film arról szól, hogy egy kislány lassú felfogású, szellemi fogyatékosként kezelik, majd kiderül róla, hogy agydaganata van. A film során a nézőben eleve az vetődhet fel: a diagnózis ilyen tünetekkel jár-e. De hiszen csak (játék)film. A szöveg pedig így hangzik:

Kérlek benneteket, továbbítsátok ezt az üzenetet mindenkinek, akit ismeretek. Ez a kívánsága annak a kislánynak, aki hamarosan itt fogja hagyni ezt a világot, mivel rákbeteg. Köszönet erőfeszítésetekért.

Ez nem egy levéllánc, hanem valamennyiünk választása azért, hogy megmentünk egy kislányt, aki haldoklik a rák egy különösen komoly és végzetes formájától. Kérlek benneteket, küldjétek tovább mindenkinek, akit csak ismertek... vagy nem ismertek. Ennek a kislánynak mintegy 6 hónapja van hátra az életből, és utolsó kívánsága, hogy eljuttassa ezt a levelet, és elmondja mindenkinek, hogy úgy éljék a teljes életet, ahogy Ő sohasem fogja. Sohasem fog érettségizni, férjhez menni, sohasem lesz saját családja. Azzal, hogy olyan sok embernek továbbítod ezt az üzenetet, amennyinek csak lehetséges, adhatsz egy kis reményt a kislánynak és a családjának, mivel minden cím után, ahová eljut, 3 centet ad az Amerikai Rák Szövetség a kislány kezelésére. Egy férfi 500 embernek küldte tovább ezt az üzenetet! Tudom, mi is el tudjuk küldeni legalább 5-6 címre. Még pénzbe sem kerül, csak egy kis időbe!

Nagyon olcsó publicisztikai fogás lenne a levél minden egyes mondatát kikezdeni. Nem akarok ironizálni azon, hogy ugyan milyen orvos határoz meg egy ilyen határidőt? A kislánynak már két éve hat hónapja van hátra, és ez a körlevél még köröz tovább évekig. A három centet nem sajnálom. Az „Egy férfi 500 embernek küldte” annyira hozzátartozik a műfaj folklórához, hogy hihetetlen lenne nélküle.

A világháló az ezredfordulón csalódást okozott a magányos embereknek. Közösségre számítottak. Ha a körlevél nem szólna a felhasználók jelentős rétegéhez, nem lehetne hetente-havonta visszakapni: még a halál gondolata is emberibb a magánynál, ami a virtuális világtalanságban vár a képernyőn az érkezőre; éppoly költőietlenül kiábrándító és sivár, mint az ilyen körlevelek, amelyek nem helyettesíthetnek még egy érintést sem. Még a hármas busz szardíniaközelsége is élménytelibb a virtuális valóságnál.

Természetesen Aglaja cirkuszban honos kavalkádja adta az ötletet, hogy a szerencselánc szétfutó továbbélését idegondoljam, mert hiszek a véletle-
nekben, a soknyelvű tarkaság időszerűségében. A színes tehetségben, amiért a regényéből készült filmet is most újra megnéztem.